

MI A SZOCIÁLIS KÉRDÉS?

ÍRTA:
CAVALLIER JÓZSEF

Frgassuk elmélyedve a művelődés vagy még inkább az emberiség szellemtörténetének lapjait: azt látjuk, hogy minden korszaknak megvan a sajátos törzsproblémája. Gyötrődő rejtelem – felelet nélkül, az élet iramát megakasztó nehézség – megoldás híjával, – ez kavargó egy-egy történelmileg elhatárolható időszak eseményeinek és áramlatainak mélyében. És akármilyen természetű is ez az ágas-bogas törzsprobléma, – gazdasági vagy erkölcsi, politikai vagy szellemi – a kor gondolkodásában mindig mély nyomokat szánt és szükségszerűen befolyásolja társadalmi berendezkedését. Változatai pedig tovább fodrozódnak és gyökeret eresztenek az elkövetkező korok gondolatvilágában, akár csak a virág, ha egyik éghajlat alól a másik alá visszük. Talán megél, talán elpusztul.

A mi korszakunkban minden bizonnyal rendkívül felhalmozódtak az anyagi vonatkozású nehézségek. Alig van emberfia, aki elmondhatná, hogy kisebb-nagyobb mértékben nincs része napjaink gazdasági természetű bajában és szenvedéseiben. Csak hogy az effajta bajok alkalmasint minden egyes korszaknak természetesen tartozékai. A történelem legalább is arra tanít, hogy az emberi társadalom eleddig folyvást küzdött a lét anyagi nehézségeivel és visszásaival. Voltunk és esetleg ma is vannak rétegek, ahol az árnyak ereszkedésekor nem kísért a gond: mi lesz holnap? Am a jelek most arra vallanak, hogy jelenleg a társadalom mindegyik tagját valamilyen formában gyötri ez a baj. Vagyis a gazdasági helyzet nálunk is, másutt is akként fest mostanság, hogy káros vagy aggasztó mértékben mindenki kivétel nélkül megérzi hatásait. Máról holnapra élő s megszabott fizetést húzó polgártársaink élete ijesztően tükrözi a mindennapi kenyérért való harcot. Hát még azoké miként teng-leng, akik munka és reménység nélkül hánykódnak egyszer itt, máskor pedig ott!

Persze, ha e helyzet tüneteinek túl tárgyilagosan és szakavatottsággal az okokat is megvizsgáljuk, akkor merőben más eredményt kapunk, mint aminő általában a társadalom úgynevezett megújítóinak szeme előtt lebeg. A gazdaságtudományi elméletek

nem tudják megmagyarázni, de még csak értelmezni sem korunk betegségének jelenségeit. Az alapelvek körül elkeseredett viták folynak és a tegnapi igazságairól gyakran kiderül, hogy feltevés vagy jóhiszemű tévedés volt csupán. S mi lett a nagy nekilendülésekből és próbálkozásokból, hová tűntek az egymást gyakran keresztező népboldogító törekvések, noha lármájuk visszhangja még cseng a fülünkben?

Bizony, ha felületesen tekintünk tova röghöz tapadó életünk torló fordulatain, akkor azt kellene hinnünk, hogy most igazolódnak a történelmi materializmus tételei. Itt állunk egy vergődő, magamagát kereső világ közepette. A földkerekség minden táján feltörnek a nagy tömegek és maguk akarják sorsukat irányítani. Az emelkedettebb emberi szellem verejtékesen keresi a maga s törekvéseinek megnyilatkoztatására az új formákat és új lehetőségeket, mert ösztönösen érzi, hogy a régi formák összeomlófélben vannak és tartalmaik széthullanak oldott kéve módjára. S ugyanakkor először esik meg Európa történelmében, hogy a tömegember hatalomhoz jut. Új társadalmi berendezkedések vagy éppen csak a kísérleteik a magasabb értelmiségű rétegeket a többség színvonalára húzzák le. Egyelőre még csak anyagi tekintetben, de néhol már értelmileg, sőt erkölcsileg is. A rendezés, a felemelés és a gyógyítás elveit ködös elméletek harsogják és jaj annak, aki az értelem és tudás ítélőszéke elé meri idézni azokat. Az iskola már jó ideje csak a modern élet külsőségeit akasztja az emberre, de nevelni már nem igen tudja. Beléltja a technika vívmányaira s a fizikai erő teljesítményeire való büszkeséget, de már alig-alig csöpögteti lelkébe emberi mivoltának méltóságát és szellemét. Röviden és velősen szólva: nagy lendülettel folyik az egyetemes személytelenítés, a *persona humana* fensége mind jobban elhomályosul, a számszerűség a közgondolkodásban irgalmatlanul veri a minőséget.

Fájdalmasan hangzik, de való igaz, hogy az európai kultúra szellemi és anyagi szerkezetének alapjai inogtak meg. Már elcsépelet közhely a gondolkodók körében, hogy az európai kultúra válságba került és magával ránthatja az egyetemes emberi

kultúrát. Egy hosszú vívódás döbbenetes eredménye nehezedik reánk. *Nietzsche* már a múlt század végén meglátta, – inkább a lángész fényében, mint az értelem világosságával – hogy mi vár a világra: „Amit én elmondok, az az eljövendő két század története. Azt írom meg, ami eljön, ami nem jöhet el másként: azt írom meg, miként tör ki a nihilizmus ...” Csakhogy a kultúra gyökeres pusztulása egyáltalán nem látszik valószínűnek, különösen akkor nem, amikor számtalan biztató tény és törekvés ötlük a szemünkbe, úgy hogy mindenképpen jogunk van bizakodóbb vagy éppenséggel optimista felfogásra. Mert mi történik? Egyszerűen az, hogy meghalt egy korszak és az új most vajúdik a születés fájdalommal! Évezredek során már jó néhányszor találkoztunk egy-egy korszak halálával és az új korszak kialakulásának gyötrelmeivel. Megint csak a történelemre kell bizonyosággá hivatkoznunk, hogy a kultúra nem egyenesen felfelé ívelő folyamat. Kultúrán az emberi szellem mindama tevékenységének és alkotásának összességét értvén, amely arra irányul, hogy magasabb erkölcsi, értelmi s társadalmi színvonalra emelje az embert nagy közösség keretében. Fordulatos menete akként alakul, hogy új formákban és új érvényesülési módban jellegzetes nagy szakaszok váltogatják benne egymást. Mindamellert szerkezetének lényeges alapelemei s egy-egy terjedelmes kultúrkör kincsei tovább élnek egyik korszakból a másikba. Mert miként a természet világában, azonmód a szellem világában is megtalálható a csodálatos metamorfózis. Így nézvéen a reánk szakadt világrengetést, úgy látjuk, hogy új korszak bölcsője előtt tépelődünk és az a kötelességünk, hogy ebbe a most faragódó bölcsőbe, a kialakulóban levő új formákba átmentsük az elmúlt korszak erkölcsi és szellemi kincseit. Ha ebbe a távlatba bele tudunk helyezkedni, akkor voltaképpen semmi okunk sincs a csüggedésre vagy kétségbeesésre. Tisztára lelki felkészültség és bátorság, tudás és erkölcsi felemelkedettség kérdése, hogy miként tudunk megbirkózni bajainkkal és hogyan teljesítjük nagy emberi kötelességünket. *Fichte* Jena után hitet és reményt, új utat és új életet hirdetett a német népnek és fel is tudta emelni elesettségéből. A weimari Németország viszont *Spengler*t, a halál filozófusát adta a világnak...

S most vizsgáljuk meg ebben az összefüggésben, hogy mi és hogyan fest korunk törzsprblémája? A neve: *szociális kérdés*. Elemzésünk azonban teljesen más képet és más fogalmat ad róla, mint a minő széltében-hosszában dívük.

A *szociális* szó a klasszikus latin nyelv szókincséhez tartozik. Alapjelentése a latin nyelv fénykorában: a *szövetségeshez tartozó*, a *szövetségest megillető*, *szövetséges* melléknév. Előfordul ezenkívül a *társas*, a *házassághoz tartozó*, *házassági* jelentésé-

ben is. Az újabbkori nyelvhasználatban a tisztára vagy túlnyomóan anyagi bajokat érzékeltető jelentése *Robert Owen* (1771-1856) révén honosodott meg. A középkor bölcsölete, a skolasztikának úgyszólván alig ismert, de annál mélyebb és életerősebb társadalmi metafizikája természetesen még nem használja ezt az értelmét. Új jelentése a *szocialista* jelző nyomán gyökeresedett meg. *Owen*, ez az angol társadalombölcsész ugyanis *Association of all Classes of all Nations* címmel 1835-ben társaságot alapított és keretében nagy vitákat rendezett a társadalom új elvek szerint való megújításáról. Amikor Manchesterben *J. H. Roebuck* lelkesül vitatkozott, akkor bukkan fel a *szocialista* jelző. Csakhogy, úgylátszik, gúnynévként gyártották *Owen* és híveire. A francia *Pierre Leroux* 1838-ban már komoly értelemben használja s a társadalom megújítására törekvő embert nevezi szocialistának. A jelentésváltozás teljesen befejeződik, amikor *Reybaud* francia író s államférfiú 1840-ben, tehát éppen száz évvel ezelőtt, *Socialistes modernes* című könyvét kiadja. *Rousseau* 1762-ben megjelenő műve, a *Contrat social*, a *társadalmi* jelentésében él a *szociális* szóval. Akkoriban még nem tapadt hozzá ama hangulati velejárója, hogy anyagi bajokra is utal. Manapság kétféle értelemben használatos. Egyrészt jelenti az egyén és a közösség viszonylatát, vagyis a közösséghez való tartozást. Másrészt pedig a közösségben előforduló bajt és nehézséget kívánja érzékeltetni. A mindennapi életben azonban csaknem kizáróan a közösség vagy részeinek anyagi természetű bajait jelzi. Magyarul egyszerűen azt mondjuk: *társadalmi*.

A XIX. század hajnalán a mai értelemben vett szociális kérdés árnyéka már erősen jelentkezik. A következő évtizedekben az ipari munkásság sivár helyzetét értik a *munkáskérdés* néven. Csakhogy a munkásság jogos követelményeiért való harc hovatovább olyan utakra sodródott, hogy szükségszerűen elvetette egynemely még ma is meglevő társadalom-megújító elmélet és rendszer magvát. A munkásmozgalmat ugyanis közvetve *Adam Smith*, *Ricardo* és *Kari Marx* gazdasági tanítása s *Locke*, *Hume*, *Voltaire*, *Rousseau* s *Condorcet* társadalmi elmélete termékenyítette meg. E filozófusok hatása pedig jóval végzetesebb volt ama gazdasági elméletekénél, mert az ember természetéről és rendeltetéséről, valamint a társadalom mivoltáról való tanításuk a materialista individualizmust teremtette meg. Németországban *Smith* tanainak tévedéseire s veszedelmeire először *Aiam Mutter* és *Franz von Baader* mutatott reá. Franciaországban *Marx* tanításaival *Ozanam* szállt szembe. Ám közben egyre nagyobb tömegek szakadtak el az életnek valóban célt és értelmet adó ideáloktól. Az ellenhatás *Ketteler* mainzi püspök fellépésével kezdődik, aki 1864-ben kiadta a szociális kérdés tanulmányozása szempontjából ma is figye-

lemre méltó munkáját *Die Arbeiterfrage und das Christentum* címmel. Nyomában indult útnak a modern keresztény társadalombölcselet, a keresztény szakszervezeti mozgalom és az azóta jócskán meg-bővült szociális kérdés keresztény szellemben való tárgyalása s a megoldására vonatkozó újabb egyházi megnyilatkozások sora.

Nem kell különösebb elmélyedés, akárki is rájöhét, ha kissé elgondolkodik, hogy a szociális kérdés át meg át van szöve gazdasági, erkölcsi s szellemi vonatkozásokkal. Igaz, hogy ezek részben visszavezethetők a tőke s munka viszonyának ferde-ségeire s visszaéléseire, valamint a javak egyenlőtlen elosztására, de a szociális kérdés lényegét mégsem ezek a mozzanatok adják meg. A társadalom bajainak koronként hol ez, hol meg az a részlete-mozza-nata domborodik ki. Ha a szociális kérdésem az emberi társadalom különböző bajait értjük, akkor kézenfekvő, hogy dinamikus természete van, mert egyszer az egyik, máskor pedig a másik vonatkozása jelentkezik nagyobb vagy teljes mértékben. És egyáltalán nem bizonyos, hogy éppen anyagi vonatkozása a társadalom legnagyobb csapása. Magyarán mondva nem biztos, hogy a gyomorkérdés a leg-súlyosabb probléma. Ez a vonatkozás csak akkor éleződik ki veszedelmesre, hogyha egyfelől mi sem történik orvoslása érdekében, másfelől pedig mester-ségesen felkorbácsolják körülötte a szenvedelmeket. Szociális szempontból éppen akkora bűn az igények túlzott felcsigázása s a társadalom természetes alaku-lásának erőszakos megbontása, mint a szociális bajok iránt való tétlen érzéketlenség és mások szenvedésé-nek meg nem értése. Ebben a kérdésben is döntő jelentőségű a mértéktartás re mai erénye.

A történelmet emberek csinálják, a mindennapi élet ütemét emberek irányítják, minden cselekvés-nek ember a megindítója. Minthogy pedig a szo-ciális kérdésnek mindenféle fajtája az egyén és a közösség viszonylatának fonákságaiból és bűneiből ered, következésképpen a szociális kérdés is az emberek magatartásán fordul meg. A szociális reform, vagyis a társadalom bajainak céltudatos és intézményes gyógyítása tehát csakis az ember meg-reformálásával kezdődhet. Mit tagadjuk, korunk képéhez szervesen hozzátartozók az ember erkölcsi kivetkőzöttségének félelmetes foka. Éppen ezért a szociális kérdésnek egész sereg olyan mozzanata van, amelynek vajmi kevés a köze az anyagi bajok-hoz. Itt van például a pansexualizmussá fajuló sexuális kérdés; a tehetős osztályokból immáron

az alsó néprétegekbe is átszüremlő birth control; egyfelől az intellektualizmus túlhajtása, másfelől a szellem borzalmas hanyatlása; a jelszavakban kime-rülő álműveltség; a faji kérdés körül tomboló gyű-lölet; a tudatlanság szervezett lázadása a tudás ellen; a szolidaritás hiánya; a kölcsönös segítség törvényének szabványos megszegése; félelmetes önzés..., de ki győzné mindannyit felsorolni! Micsoda dőreség azt hinni vagy éppen hirdetni, hogy akár a magántulajdon „megrendszerbe-lyezésével”, akár pedig a javak úgynevezett egyenlő elosztásával orvosolni lehetne a baj, tehát a szociális kérdés lényegét! Mert igenis, az erkölcsi és szellemi okok idézik elő a kérdés anyagi vonatkozásait, de egyúttal éppen az erkölcsi és szellemi vonatkozású bajok teszik a lényegét is. Miért? Egyszerűen azért, mert a szociális problémának e részei okozzák az emberi méltóság általános lebecsülését, a felebaráti szeretet egyetemes törvényének sutbavetését és a természetjogban gyökerező szociális parancsok sem-mibebevését.

A természetjog törvényei értelmében az ember-nek joga van istenadta létehez. Ugyancsak joga van létének oltalmára, megtartására és kifejtésére. Ebből következik, hogy joga van létének megtartása végett munkára s megfelelő bérre. Joga van család-alapításra s gyermekeinek felnevelésére. Joga van az egyéni s a lelkiismeret szabadságára stb. Mindezek a jogok természetesen kötelességekkel járnak, így elsősorban az ember köteles tisztelni fele-barátainak ugyané jogait. Mindezeknek és még jó néhány más jognak tiszteletbentartásáról a jog-államnak kell gondoskodnia. Köztudomású tétel ugyanis, hogy a jogállam nem azért jogállam, mert minden jognak a forrása, hanem azért jogállam, mert területén a jog és az igazságosság feltétlen érvényesü-léséről gondoskodik.

Az ember erkölcsi s szellemi megújulásával kezdődő társadalmi reformnak tehát csak egyik részlete a szociális kérdés *anyagi* vonatkozású bajainak megoldása. Keresztény felfogás szerint ez a megoldás sohasem lesz tökéletes. Hogy miért, azt a kiskáték izmus is megmondja ... Mindazonáltal a kereszténység igen nyomatékosan kívánja s elő-mozdítja a világ bajainak orvoslását az ember céljának és rendeltetésének szemmel tartásával. Bizonyosság erre az elmúlt száz esztendő pápai enciklikáinak intelme s elméleti-gyakorlati tanítása. Ezekkel a szociális elvekkel javarészt protestáns test-vereink is egyetértének.